

Valge paber Riigikogule*

KRIISI ÜLETAMISEKS JA UUELE KASVULE ALUSE PANEKUKS

Koopia igale otsustajale

ARENGUFOND
ESTONIAN DEVELOPMENT FUND

Olukord Eesti majanduses on kriitiline ja võib veelgi halveneda. Kriisi raskeim aeg algab eeldatavasti sügisel 2009. Eestil pole alust oodata majandus-situatsiooni olulist paranemist ka siis, kui välisturud tõusule pööravad.

Hädavajalik on kiirelt kokku leppida ja käivitada strateegiliste tegevussammude kriisipakett, et kriis ei jääks venima ega tooks kaasa suuri sotsiaalseid ja majanduslikke kulusid. Senised abinõud pole olnud selleks piisavalt süsteem-

sed ja jõulised ega nende rakendamise protsess (sh kiirus) rahuldav.

Kriisid loovad võimalusi ja stiimuleid muutusteks, milleks kasvava majanduse tingimustes ei olda valmis või piisavalt motiveeritud. Arengufondi juures töötanud eksperdid pakuvad välja nägemuse vajalikest sammudest, millega Eesti majanduskriisist välja tuua ning uuele kasvule alus panna.

Tegevusetuse hinnaks on käest lastud võimalused.

EV president Toomas Hendrik Ilves,
Arengufoorum 2, 27.04.2009

Aktiivne ja tark riik

Välisturgudel avanevatest uutest võimalustest kasu saamiseks peame esmalt oma majanduse siseprobleemid lahendama. Oleme harjunud elama siseturu najal, kaotanud kulueeliseid ja tekitanud endale pika-ajalise suure võlakoorma. Oleksime jõudnud kriisi ka väliste majandusolude kiire halvemiseta. Globaalne kriis on Eesti olukorda raskendanud, aga mitte põhjustanud.

Eesti majanduse põhimureks on endiselt struktuurne mahajäämus. Kriisi toimel on teatud muutused alanud, aga ettevõtete ümberkorraldused pole seni veel olnud küllaldased. Toetava majanduspoliitika ei toimu muutused soovitud suunas ja kiirusega. Ilma selleta on oht jääda endiselt keskenduma majandusharudele ja tegevustele, millega pole võimalik lisandväärtust ja konkurentsivõimet oluliselt tõsta. Pealegi on juba mõne aasta pärast saabumas veel üks arengu piiraja - järsk tööealiste elanike arvu vähenemine.

Tuleb ellu viia kaksikstrateegiat. Ühelt poolt tuleb suunata majandus kiirele ümberstruktureerimisele ja sellega seotult ettevõtete pikaajalise konkurentsivõime tõusule. Teisalt tuleb paralleelselt tegeleda kriisi vahetute mõjude leevendamise, milleta ei õnnestu muud pikema-ajalised püüdlused.

Seega on **vaja kriisist väljumiseks**

süsteemseid abinõusid, ei piisa ainult üksikutest eelarvekärbetest ega eurole üleminekust.

Ajaloost pole teada häid näiteid, kus riigid oleksid suutnud üksnes kulusid vähendada majandust kriisist päästa. Kulutaset tuleb kohandada, aga lisasammudeta langeme majandusajast mitu aastat tagasi konkurentsivõimet uuendamata ja lisaks vaesemana.

Euro kasutuselevõtt tõstaks Eesti usaldusväärust välisinvestoritele ja looks soodsa aluse majandussituatsiooni paranemiseks, aga ei taga üksi ümberstruktureerumist. Pealegi pole euro kiire tulek garanteeritud majandusliku fooni määramatuse tõttu. Peame olema valmis olukorraks, et eurole loodetud ajal siiski üle minna ei saa. Et siis kriis ei süveneks, tasub valmis panna „plaan B“ ehk sammud, kuidas väljuda kriisist ja uue kasvuga vajadusel ka eurota.

Kriisidest võidavad riigid, kes viivad raskete aegade kiuste läbi vajalike struktuursete muutusi. Selleks tuleb olla valmis üle vaatama mõningaid majanduspoliitikas juurdunud seisukohti. Maailmas toimuvat arvestades senised lähenedes enam alati ei aita.

Peame riigina oluliselt aktiivsemaks muutuma majanduse toetamisel. Kogu maailmas kasvab riikide roll majanduselu suunamises ja

Kriisipaketis on vaja kaksikstrateegiat

Majanduse struktuuri muutuse toetamine

- I. investeringuteks uue kapitali saamine
- II. inimkapitali arendamine

Majanduskriisi mõjude leevendamine

- III. ettevõtete ekspordivõime kiire kasvamine
- IV. töajõu võimendamine ja hõive hoidmine

Kriisist väljumine ja uus kasv

* Valge paber on raport või suunis, milles tuuakse välja probleeme ja pakutakse neile lahendusi. Valgeid pabereid kasutatakse lugejate teadmiste kasvatamiseks ning otsustajate abistamiseks otsuste tegemisel. Käesolev Valge paber esitatakse Riigikogule, kelle ajutrustiks on Eesti Arengufond asutatud. Samas on see suunatud igal otsustajale, kellest Eesti majanduse käekäik sõltub.

konkurents ekspordi ja kapitali pärast, meeldib see meile või mitte. Konkurentsis püsimiseks tuleb püüelda eesmärgipõhiselt ja selektiivsemalt toimiva riigi poole. Seda ka seni rangelt eranditevabas maksupoliitikas ja majandushuvisid liiga vähe tähtsustavas välispoliitikas.

Edukas majanduspoliitika on suunatud suure kasvupotentsiaaliga valdkondade eelisarendamisele, kõigi meetmetega

Me peame tegelema kasvustrateegiaga, et me saaksime edasi minna. Et me ei lõpetaks samas kohas, kus me olime.

Maris Lauri, Arengufoorum 2, 27.04.2009

Ettepanekud:

- Alustada kiirelt (välis) investoritele motivatsioonipakettide pakkumist.
- Luua investoritega suhtlemiseks valitsuse juurde kõrgetasemelise esindusisiku ametikoht.
- Vähendada dividenditulu maksustamist.
- Tagada riiklike nurgakivi-investeeringutega era- ja riskikapitalistide kapitaliseeritus.
- Viia sisse eraisikute väärt-paberiinvesteeringute maksuvabastus.
- Tagada EL tõukefondide mõjus ärakasutamine.

kõrgharidusest ja ümberõppest kuni välisinvesteeringute kaasamiseni. Olulise mõjuni jõudmine eeldab fookuste seadmist ja valikute tegemist ka kriisipaketis.

Alljärgnevalt on toodud ettepanekuid kriisipaketi konkreetseteks sammudeks. Mitmed neist on juba tuntud ideed, kuid seni rakendamata.

Nende elluviimiseks on võimalik tagada vajalikud rahalised ressur-

sid isegi kärpmete ajal. Selleks tuleb eelarveparanduste aluseks seada **majanduse struktuurimuutust ja kriisi leevendamist toetav kärpestrateegia**, millega kindlustada kriisipaketi vajalikku mahus rahastamine. Seejuures peame õigustatuks eurokriteeriumide mahupiirides riigilaenu võtmist vajalikeks investeeringuteks, kuid lubamatu on laenamine jooksvate kulude katteks.

I. Samme investeeringuteks uue kapitali saamiseks

Uue kasvuni jõudmine eeldab investeeringuid. Kui kasvuaegade tipul võimendas Eesti majandust ca 95 miljardit krooni välisraha aastas, jääb 2009. aastal sellest parimal juhul järgi kolmandik. Kõrgeks kasvanud laenukoormuse ja globaalse finantskriisi tõttu uuele laenurahale loota ei saa, majanduse struktuursete nõrkuste tõttu ekspordituludele ka mitte.

Möödapääsmatu on uute välisinvesteeringute Eestisse saamine - eriti selliste investeeringute, millega kaasneb struktuurimuutusteks vajalik oskusteave ja tehnoloogia. Täna on välisinvestorid äraootaval seisukohal Eestisse tuleku osas, samuti on kõik riigid maailmaturul korruga uut kapitali otsimas. Seega on passiivne välisinvesteeringute poliitika ebaefektiivne. Lisaks tuleb proovida maksimaalselt saada kapitali kõigist teistest võimalikest allikatest.

Motivatsioonipakettide pakkumine (välis)investoritele

Paketid kataksid kõiki investeeringuotsuse põhikohti: tööjõu leidmine ja (ümber)koolitamine, maa andmine, infrastruktuuri ettevalmistamine, aga ka maksukulude (ajutine) vähendamine. Selge fookus ja eelistus tuleb seada investeeringutele struktuurimuutust toetavatel ärialadel. Neid pakette tasub kasutada nii välis- kui ka kodumaiste investorite oluliste investeeringute stimuleerimiseks.

Kõrgetasemelise esindusisiku koha loomine

Motivatsioonipakettide pakkumine, investoritega suhtlemine ja nendeni jõudmine vajab tugevat riiklikku ametistaatust. Selleks saab luua kõrgetasemelise esindusisiku ametikoha Vabariigi Valitsuse juurde (nt aseministri või välismajandusvoliniku ehk „tsaari“

kohana). Tegemist oleks riikliku müügi-juhiga, kes koordineerib riigi maine kujundamist, otsest tööd potentsiaalsete investoritega ja läbirääkimisi pakettide kokkuleppimiseks - ning kõiki vastavaid ressursse, sh välismajandusdiplomaate.

Dividenditulu väiksem maksustamine

See motiveeriks praegusest rohkem Eestis teenitud raha ka ettevõttest väljavõtmisel siia jätma ja edasi investeerima.

Nurgakivi-investeeringutega era- ja riskikapitalistide kapitaliseerituse tagamine

Finantskriisi tingimustes on kohalikel era- ja riskikapitaliifirmadel raske leida rahalisi vahendeid. Samas on üha enam saada suure potentsiaaliga ja olude tõttu erakordselt odavaid ettevõtteid. Era- ja riskifondidesse tasub teha riiklikest ja pool-riiklikest allikatest (sh EL toetusrahast) n-ö nurgakivi-investeeringuid, mis maandavad välise lisaraha saamiseks riske ja annavad võimendust.

Eraisikute väärt-paberiinvesteeringutele maksuvabastus

Sarnaselt ettevõtetega eraisikutele nii noteeritud kui ka noteerimata väärt-paberitesse investeerimisele maksuvabastuse loomine aitaks ettevõtlusse suunata kogunenud sääste, mis pankadest laenurahana täna piisavalt välja ei liigu.

Euroopa Liidu tõukefondide mõjus kasutamine

Eestil on käesolevas kriisis kasutada EL toetused, mida ei tohi kaotsi lasta minna. Selleks tuleb esmajoones parandada toetusmeetmete käivitamise ja rakendamise koordineerimist, sh soovituslikult peaministri tasandil.

II. Samme inimkapitali arendamiseks

Majanduskriis võib olla inimvara pikaajaliselt laastav, eriti kui selle mõjul välismaale lahkutakse või arengutahe ja -võime kaovad. Eestis on niigi töötegi- jaid peagi järsult vähemaks jäämas.

Samas on kõrgetasemeliste oskuste- teadmiste ja suutlikkusega inimesed ja nende lisandumise väljavaated pöhiel- duseks ja magnetiks finantskapitali meelitamisel. Lisaks on inimvaral võt- meroll selles, kas investeringute ajal struktuurimuutused realselt käivitu- vad ja vilja kannavad. Nende muutuste toetamiseks tuleb vastavat inimkapi- tali baasi sobivalt ette valmistada ja laiendada.

Ümberõppe paindlikkuse oluline suurendamine

Põhisihiks peab olema muuta tänaste töötavate inimeste ümberõppe võima- likult paindlikuks ja mitmekülgseks, sh võimaldada uue sammuna riigi kulul teist kõrgharidust. Lisaks tuleb kiirelt luua seni puuduvad mehhanismid (välis)investoritele vajaliku tööjõu väljakoolitamise (sh koolitustellimus- tega) tagamiseks.

Talentide ehk rahvusvahelise kogemusega tippspetsialistide Eestisse meelitamine

Maailmamajanduse kriisiajal on paljud võimekad inimesed üle ilma otsimas uusi võimalusi. Nende Eestisse meeli- tamiseks tasub kehtestada lisanduvate kõrgkvalifikatsiooniga (välis)töötajate pealt makstavatele tööjõumaksudele (eelkõige sotsiaalmaksule) ülempiir teatud ajast alates või ajaks. Välis- maale läinud Eesti tippspetsialistide tagasitulekut saab hõlbustada vastava programmi käivitamisega.

Tööjõumaksude üldine vähendamine

Liikuda tuleks üldise tööjõumaksude vähendamise poole, aga ainult koos tervise- ja sotsiaalkindlustuse rahasta- mise vastava ümberkorraldamisega.

III. Samme ekspordivõime kasvu toetamiseks

Kriisiaja üle-elamiseks vajalike ettevõt- lustulude tagamiseks ja ka töökohtade säilitamiseks tasub seniseid meetmeid täiendada järgmiste sammudega.

Otsesuhtlus seniste suur- eksportööridega

50 suurima eksportööri käest, kes annavad kokku poole Eesti netoeksport- ist, peaks küsima otse: „Mida saab riik teha, et sa eksporti saaks kahekordis- tada?“ Selle põhjal saab kokku panna spetsiifilisi tugipakette olemasoleva- test meetmetest või viia ellu muid tegevusi (nt välissuhtluses), millega nende ettevõtete ekspordivõime kasvu

kaudu olulisel määral Eesti ekspordi- tulusid kasvatada.

Intensiivsem riiklik müügitöö ja tugistruktuuride rajamine välis- turgudel

Kriisi ajal uusi võimalusi lubavatele turgudele (nt Soome, Rootsi, UK) või päris uutele turgudele on otstarbekas lähiaastaiks üksikute välisesindajate asemele tähtajaliselt saata 5-10 esin- dajaga tugevdatud „löögirusikad“.

Lisaks tasub arendada perspektiivsetel turgudel riiklikke tugiinfrastruktuure, sh logistikakeskusi.

IV. Samme tööjõu võimestamiseks ja hõive hoidmiseks

Kriisi ajal on suur oht kaotada niigi nap- pivat tööjõuressurssi nii välismaale kui ka pöördumatult heitunute ja mitte- aktiivsete ridadesse, sh täna töötuks jääjate laste ehk tulevase tööjõu arvelt. Seega on vaja igati töökohti ja seeläbi töövõimet hoida.

Tööjõu võimestamisel erirõhk ettevõtlikkuse kasvule ja ette- võtlusoskuste omandamisele

Üha rohkem on töötuks jäämas potent- siaalseid ettevõtjaid: endisi juhte, tipp- spetsialiste, oskustöölisi. Töötuks jää- nute ja töökohta kaotuse ohus inimeste

Ettepanekud:

- Suurendada oluliselt ümber- õppe paindlikkust.
- Meelitada Eestisse talente: lisanduvate rahvusvahelise kogemusega tippspetsialis- tide tööjõumaksudele „lagi“.
- Vähendada pikemas plaanis tööjõumakse üldiselt.

Ettepanekud:

- Otsesuhtlus seniste suureksportööridega
- Intensiivsem riiklik müügitöö ja tugistruktuuride rajamine välis- turgudel

Kõik, mis hakkab Eesti majanduses toimuma, sõltub inimesest.

Marju Lauristin, Arengufoorum 2, 27.04.2009

Ettepanekud:

- Panna tööjõu võimestamisel erirõhk ettevõtlikkuse kasvule ja ettevõtlusoskuste omandamisele.
- Soosida igakülgset ettevõtlusega alustamist (sh alustava ettevõtja palk, väiksemad kapitalinõuded ja asjaajamine).
- Suurendada oluliselt ümberõppe kättesaadavust.
- Teha ajutisi maksueeliseid töökohtade säilitajatele ja loojatele.
- Toetada töökohtade säilitamist siseturul riigi tellimustega.

teadmiste-oskuste arendamise fookus tuleb seega täiend- ja ümberkoolituse raames seada ettevõtluseks ettevalmistusele.

Ettevõtlusega alustamise igakülgne soosimine

Ettevõtlusega alustamine tuleb ülikihtsaks teha asjaajamise ja algkapitali nõuete vähendamisega. Maksusüsteemi tasub kohandada nii, et eraisikutele oleks võimalik ettevõtlustegevuse kulusid maha arvata oma isiklikest tuludest. Ettevõtluse algusajaks saab pakkuda emapalgaga sarnast alustava ettevõtja palka või sama sihiga maksusoodustust.

Ümberõppe kättesaadavuse oluline suurendamine

Põhisihiks peab olema tänaste töötavate inimeste ümberõpe võimalikult paindlikuks ja mitmekülgseks tegevuseks. Lisaks tuleb lõpuks ometi ammuoodatud sammuna kõigilt koolituskuludelt kaotada erisoodustusmaks.

Ajutise maksueelise võimaldamine töökohtade säilitajatele ja loojatele

Majanduslanguses on ettevõtte jaoks oluline olemasolevaid kulusid vähendada, eelkõige tööjõukulude osas. Selleks saab kriisija ajutise meetmena kaaluda töökohti säilitavatele või loovatele ettevõtetele maksusoodustuse, -vabastuse või -puhkuse võimaldamist. Eriti kui tööle võetakse noori inimesi.

Riigi tellimustega tuugi siseturul töökohtade säilitamisele

Avalike teenuste ja hüvede pakkumise raames saab riik targalt tellides toetada töökohtade säilimist siseturul. Seda eriti investeringute tegemisel, mis tulevikus ka muud kasu toovad. Hoogustada tasub investeringuid energiasäästlikkuse tõstmiseks ja näiteks riiklike pensionifondide kaasabil üleriiklikku infrastruktuuri. Vajadusel ei maksa kasutamata jätta ka hädaabitööde ja -teenuste tellimist.

Eesti võiks olla lahe väikeriik, kes tuleb kriisist välja Lõuna-Skandiinaavia tiigrina - selgelt teistest eristudes. Aga magava tiigri suhu hiir ei jookse.

Ott Pärna, Arengufoorum 2, 27.04.2009

Ärgem laskem „head kriisi“ raisku minna!

Arengufond on oma missiooniks võtnud Eesti majanduse pikaajalise kasvuvisioni kujundamise. Ekspertide ja otsustajate arutelus tahame jõuda ühise terviknägemeseni Eesti tuleviku majandusest ning sinna viivatest otsustest. Kuid esmalt tuleb võimalikult valutult väljuda kriisist. Samas tagades, et kriisisurve kantud otsused ka pikemas plaanis targad ja tulemuslikud oleksid.

Selleks algatas Arengufond kasvuvisioni eeltööna käesoleva lühemale perspektiivile keskenduva Valge paberi koostamise, mis valmis ekspertrühma

poolt. Sinna kuulusid Urmas Varblane, Marju Lauristin, Jaan Pillesaar, Erik Terk, Taavi Veskimägi ja Raivo Vare ning Eesti Arengufondist Siim Sikkut, Marek Tiits, Heido Vitsur ja Ott Pärna.

Kindlasti on lisaks käesolevatele ettepanekutele teisigi. Oluline on need ühtseks kriisipaketiks kokku koondada ning süsteemselt ja seostatult kasutusele võtta. Siis suudame majanduskriisist jagu saada ja ka uue kasvuga tugevamana väljuda.

Haarakem sellest võimalusest kinni!

Eesti Arengufond
Tornimäe 5, 10145 Tallinn
Tel 616 1100
www.arengufond.ee

Eesti Arengufond on Riigikogu poolt ellu kutsutud, et leida arenguseire abil uue majanduskasvu allikaid ning investeerida uut moodi mõtlevatesse ja ambitsioonikalt tegutsevatesse Eesti teadmismahukatesse tehnoloogiaettevõtetesse.

Loe lisaks: „Valge paber Riigikogule“ tervikkujul
<http://www.arengufond.ee/publications/>

Vaata lisaks: Valge paberi ettepanekute arutelu 27.04.2009 Arengufoorumil 2
videosalvestus ja materjalid <http://www.arengufond.ee/foresight/forum/>

Löö kaasa: Eesti majanduse kasvuvisioni kujundamises
<http://www.arengufond.ee/foresight/growth/>

Arengufoorum
MAAILM | VALIKUD | OTSUSED

